

Загорка Голубовић, Бора Кузмановић и Мирјана Васовић: Друштвени карактер и друштвене промене, Београд : Институт за филозофију и друштвену теорију и "Филип Вишњић" 1996.

Студија "Друштвени карактер и друштвене промене у светлу националних сукоба" настала је на основу резултата емпиријског истраживања које је крајем 1993. године спроведено на подручју Војводине и Србије (без Косова). Репрезентативни узорак је обухватио пунољетне грађане Србије и бројао је 1555 испитаника. Узорак је рађен као дводјелни у смислу групе идентификације појединаца. Први дио су представљали испитаници који су идентификовани преко друштвено-групе припадности, односно радног мјеста/занимања, док су други дио сачињавали појединци груписани према територијалном принципу, односно домаћинству, подијелени на двије јединице избора: општине и мјесне заједнице. Укупни узорак је био структурисан тако да је обухватио: 22% испитаника из Војводине, 25% из Београда и 53% из Србије. Истраживање је спроведено на подручју које броји 6 милиона укупног становништва, од чега је 3,5 милиона радно способне популације.

Наведена студија (обима 375 страна) поред уводних разматрања и закључног поглавља садржи четири дијела и прилоге. У првом дијелу се износе социјалне и психолошке претпоставке карактерних промјена које се тичу друштвеног и културног миљеа од 1980. до 90-тих година. Истраживање се бави и социјалнопсихолошким аспектима међугруписних односа, а прије свега, у првом дијелу, ријеч је о психологији односа (сукоба) између етничких група на простору бивше Југославије.

Анализа елемената друштвеног карактера садржај је другог дијела студије. Друштвени карактер као један од три ситуациона стуба истраживања (остала два су друштво и друштвене промјене) детерминисан је, у овој студији, са четири социјалнопсихолошке карактеристике: ауторитарношћу, етатизмом као специфичним обликом ауторитарне свијести, традиционалистичком оријентацијом и национализмом као доминантним друштвеним односом у вријеме спровођења истраживања, и као диспозицијом карактера.

Национални идентитет и национални ставови, у трећем дијелу студије, третирају се кроз основне карактеристике групних идентификација у популацији и ставове припадника различитих група према националним проблемима. Осјећај припадности одређеној групи манифестован у групној идентификацији може да буде испољен различитим интензитетом, што зависи, с једне стране, од врсте група и њихове структурисаности, а, с друге стране, од самих карактеристика појединца и његове историје социјализације. Резултати истраживања потврђују веома високе корелације између национализма, ауторитаризма, традиционализма и етатизма "што је омогућило релативно брзу масовну преоријентацију на националистичку идеологију". (стр. 225) Ставови према националним проблемима испитују се преко два најтипичнија стереотипа који се јављају у посматраном периоду, а односе се на Хрвате и Албанце, затим испитивање тзв. "Косовског проблема" и става према браку са особом друге националности. Код испитиваних ставова испољена је веома висока повезаност све четири посматране социјалнопсихолошке карактеристике при чему је "стереотипно мишљење нарочито прихваћено у националистичкој и ауторитарној оријентацији". Ове двије карактеристике у највећем степену корелирају и са осталим посматраним ставовима и због тога су оне међусобно и највише повезане.

Четврти дио студије се бави друштвено-политичким и економским ставовима као ставовима који су производ утицаја различитих чинилаца: политичког понашања, социјалних и демографских обиљежја, припадности различитим групама, као и актуелне ситуације која је доминантна у формирању друштвено-политичке и економске свијести. Друштвено-политички ставови се истражују преко ставова и мишљења о начину изласка друштва из кризе, става према мировним покретима и мишљења о рату, затим мишљења о санкцијама међународне заједнице према СРЈ, односа према политичким странкама, става према не-

формалном ангажовању, става о најцјењенијој личности на политичкој сцени Србије, става о државном уређењу, става према типу српске државе, преференцији важних политичких идеја, као и става о идеалу или вриједности којима све идеологије поклањају нарочиту пажњу (слобода или једнакост). Посебно су испитивани ставови према цркви и религији, односно мишљење о томе какав став друштво треба да заузме према цркви и религији, као и став према увођењу вјеронауке у школе. Црква и религија није су биле запостављене у претходном (комунистичком) периоду, када су у питању социолошка истраживања.

Психичке предиспозиције и промјене економске свијести у истраживању су третиране преко става о уједначавању зарада, става према приватизацији, става о одговорности државе за економску egzистенцију појединца и става о конкуренцији. На основу четири пара тврдњи (социјалнопсихолошке карактеристике) "формиран је тзв. индекс економске оријентације који, по претпоставци, покрива димензију егалитарно-статистичка, односно либерална свест". (стр. 317)

Студија о друштвеном карактеру и друштвеним промјенама у свијетлу националних сукоба омогућава нам да на основу односа између друштвеног карактера и низа конкретних ставова, увјерења и мишљења у контексту друштвених промјена покушамо да нађемо дио одговора о узроцима кризе у Југославији 80-тих година и распаду југословенске државе 90-тих година, као и разлозима заостајања Југославије за другим источноевропским земљама, иако је од њих до осамдесетих година била напреднија! Један од узрока кризе и распада Југосла-

вије је "криза идентитета југословенске заједнице" (З. Голубовић), садржана у томе што Југославија никада није раскрстила са совјетским моделом развоја друштва који је представљао комбинацију стаљинизма и тоталитаризма. У Југославији су се дешавала разноразна системска модификовања са низом противрјечних рјешења у основи којих је био једнопартијски монопол. Ауторитарни систем се није структурно разграђивао. Сви покушаји спровођења темељних друштвених и економских реформи спречавани су системско-заштитним механизмима. Када је у питању заостатак у развоју у односу на друге источноевропске земље од којих је Југославија до 1980. године била далеко напреднија, онда разлоге треба тражити у томе што у нашој земљи није био конституисан један широки фронт свих прогресивних и мислених снага на линији поларизације држава – друштво, као што је то био случај у Пољској. Промјене и потресе који су се десили у земљама "реал-социјализма", у оквиру којих морамо посматрати и распад Југославије, Европа није спремно дочекала. Такву ситуацију су најбоље искористили националисти, па су националне елите постале одлучујући политички чинилац. Прелазак из "ауторитарног комунизма" у "ауторитарни национализам" и појава "вођа с националним заставама" били су довољни разлози да изазову крваву завршницу југословенске драме.

Студија "Друштвени карактер и друштвене промене у светлу националних сукоба" представља незаобилазно дјело у тумачењу и објашњењу узрока кризе и распада југословенске заједнице.

Срђан Вукадиновић

Макс Вебер: Сабрани списи о социологији религије, I-III, Сремски Карловци, Нови Сад : Издавачка књижарница Зорана Стојановића 1997, 471+325+373 стр.

Поред Е. Диркема и К. Маркса, Макс Вебер је трећи класик социолошке мисли чија дјела у истраживању религије представљају "свето писмо" за онога ко се поштено и темељито жели бавити истраживањем религије. Веберов методолошки приступ изучавању религије

препознатљив је, прије свега, по његовој оријентацији да испита како друштвена структура (у овом случају религија као дио те структуре) утиче на формирање карактерне структуре и на понашање човјека, а онда и повратни утицај људског дјелања како на друштвену струк-